

Projekt szkolnego programu oddziaływań wychowawczych

Andrzej Zdanowski

Elk, kwiecień 2000,

I. Wprowadzenie

Wychowanie jest podstawową powinnością szkoły wobec uczniów, jest szczególną powinnością dyrektora szkoły i nauczycieli.

Przypomnijmy odpowiedni fragment podstawy programowej: „Działalność szkoły powinna być określona przez (...): Program wychowawczy szkoły, który opisuje w sposób całościowy wszystkie treści i działania o charakterze wychowawczym i jest realizowany przez nauczycieli. Szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczy szkoły powinny tworzyć wspólną całość. Ich przygotowanie i realizacja są zadaniem zarówno całej szkoły i każdego nauczyciela”.

Z tego wynika, że program wychowawczy jest elementem prawa wewnątrz-szkolnego. Każda szkoła powinna stworzyć oryginalny program działań wychowawczych. Wpływ na to powinni mieć rodzice, uczniowie, nauczyciele oraz warunki, w których funkcjonują. Szkoła ma obowiązek budować własny system wartości i określić sposoby działań zmierzających do jego osiągnięcia. Nada to każdej szkole niepowtarzalny charakter.

Czym jest program wychowawczy? Definicji jest bardzo wiele. Do naszej pracy wybierzemy jedną z nich: „Program szkolny jest to zbiór oczekiwań ludzi na temat edukacji oraz zaplanowanie ich realizacji, zwłaszcza zmierzających do zmiany zachowań”.

Co powinien zawierać program wychowawczy ? Opis zadań i projektów wychowawczych, założenia pracy nauczycieli w roli wychowawców, formy współpracy z rodzicami i pozaszkolnymi instytucjami mogącymi włączyć się w proces wychowania w szkole. Precyzyjnie formułuje odpowiedź na to pytanie „Biblioteczka reformy”: „Stosunkowo nowym zadaniem będzie przygotowanie szkolnego programu wychowawczego. Zawierać on powinien całościowy opis zadań wychowawczych, których chce się podjąć dana szkoła (...) w szczególności:

- powinności wychowawcze (...),
- powinności i treści wychowawcze (...) zajęć edukacyjnych,
- powinności wychowawców klasowych (...),
- zwyczaje i obyczaje szkolne,
- zasady współpracy wychowawczej z rodzicami (...), z samorządem terytorialnym.

Jakie obszary tematyczne powinny znaleźć się w programie wychowawczym ? Na naradzie dyrektorów gimnazjów w dniu 18 października 1999 roku zwrócono uwagę na następujące elementy programu:

1. Edukacja patriotyczna („należy preferować wartości, ukazywać pozytywne wzorce”).
2. Określenie działań pozwalających uczniowi wybrać własny system wartości (opracowanie wzory absolwenta).
3. Kształtowanie kultury osobistej ucznia (poszukiwanie ciekawych form pracy z uczniem dobrym i sprawiającym trudności).
4. Tradycje szkoły.
5. Promowanie patrona szkoły.
6. Współpraca z rodzicami (ważny jest obieg informacji między szkołą a rodzicami).
7. Współpraca ze środowiskiem lokalnym.

Od czego należy zacząć tworzenie programu wychowawczego ? Wnioski wypracowane przez uczestników konferencji „Profilaktyka i wychowanie” są następujące:

1. Usprawnij komunikację.
2. Zaczynaj od tego co masz i czego potrzebujesz.
3. Korzystaj z wzorów, ale nie ściągaaj.
4. Promuj osoby i promuj szkołę.
5. Planuj z przyszłości – od sylwetki absolwenta.
6. Twórz program wychowawczy zgodnie z zasadami pisania tego typu dokumentów.
7. Stwórz trzon programu i obudowuj go.
8. Uzgodnij wartości wychowawcze w dialogu.
9. Zaangażuj uczniów i rodziców.
10. Program wychowawczy szkoły obejmuje doskonalenie nauczycieli.

Bardzo ważnym czynnikiem wpływającym na powstanie dobrego programu jest określenie podstawowych zadań i cech dobrej szkoły. Wśród zadań ogólnych szkoły ogromną rolę odgrywa wychowanie. „Nauczyciele w swojej pracy wychowawczej, wspierają w tym zakresie obowiązki rodziców, winni zmierzać do tego, aby ich uczniowie w szczególności:

1. Znajdowali w szkole środowisko wszechstronnego rozwoju osobowego (...).
2. Rozwijali w sobie dociekliwość poznawczą, ukierunkowaną na poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie.
3. Mieli świadomość życiowej użyteczności zarówno poszczególnych przedmiotów szkolnych, jak i całej edukacji na danym etapie.
4. Stawali się coraz bardziej samodzielni w dążeniu do dobra w jego wymiarze indywidualnym i społecznym, godząc umiejętnie dążenie do dobra własnego z dobrem innych, odpowiedzialność za siebie i odpowiedzialność za innych, wolność własną z wolnością innych.
5. Poszukiwali, odkryli i dążyli na drodze rzetelnej pracy do osiągnięcia wielkich celów życiowych i wartości ważnych dla odnalezienia własnego miejsca w świecie.
6. Uczyli się szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego oraz przygotowali się do życia w rodzinie, w społeczności lokalnej i w państwie w duchu przekazu dziedzictwa kulturowego i kształtowania postawa patriotycznych.
7. Przygotowali się do rozpoznawania wartości moralnych, dokonywania wyborów i hierarchizacji wartości oraz mieli możliwości doskonalenia się.
8. Kształtowali w sobie postawę dialogu, umiejętność słuchania innych i rozumienia ich poglądów; umieli współdziałać i współtworzyć w szkole wspólnotę nauczycieli i uczniów.

Opisując cechy dobrej szkoły należy wymienić przede wszystkim te, które związane są z wychowaniem:

1. Dążenie szkoły do jasnych celów (...).
2. Pedagogiczny optymizm – wyjście z założenia, że uczniowie chcą i mogą czegoś się nauczyć.
3. Pedagogiczne zaangażowanie nauczyciela, dbałość o dobro każdego ucznia.
4. Kontrolowane obserwacje i wsparcie w osiągnięciu efektów uczenia się.
5. Zapewnienie (...) dyscypliny i porządku (...).
6. Kompetencje kierownicze dyrektora i nauczycieli (...).
7. Klimat zaufania (...) pozytywna identyfikacja z własną szkołą (...).
8. Dobra organizacja w szkole.
9. Współpraca nauczycieli (...).
10. Gotowość nauczycieli do wprowadzenia innowacji.
11. Zaangażowanie rodziców (...).

Najistotniejszym czynnikiem decydującym o powodzeniu każdego programu, jest zespół ludzi konkretnej szkoły, świadomość wspólnych celów wychowawczych, dobra komunikacja, konsekwentne delegowanie uprawnień i jasne kompetencje wszystkich uczestników procesu wychowawczego, silne poczucie związku z misją wychowawczą szkoły, zdolności innowacyjne i akceptacja nowego i wreszcie wysokie morale zarówno nauczycieli i innych pracowników szkoły.

II. Etapy pracy nad programem wychowawczym.

Osobą inicjującą pracę nad programem wychowawczym jest dyrektor szkoły. Trzeba postawić sobie pytanie: jak dyrektor ma rozpocząć pracę szkoły nad programem wychowawczym?

Dyrektor musi przemyśleć, zaplanować i wprowadzić własny pomysł dostosowania funkcjonowania szkoły do wymogów reformy.

Po pierwsze wymaga to określenia celu. Głównym odbiorcą programu będą uczniowie. Ich rozwój jest celem programu. Oczywisty staje się udział w jego konstruowaniu wszystkich grup – uczniów, nauczycieli i rodziców. Grupy te muszą ze sobą współpracować w procesie tworzenia programu, jak i jego realizacji.

Odbyły się warsztaty z udziałem nauczycieli i rodziców poświęcone konstruowaniu szkolnych programów profilaktyki, diagnozowaniu sytuacji wychowawczych, etapom konstruowania programu wychowawczego i jego ewaluacji.

Zapisanie słabych i mocnych stron szkoły wymagało przeprowadzenia odpowiedniego zestawu ankiet (stanowią załącznik Nr 1). Posumowaniem tego etapu pracy jest podliczenie wyników ankiet i sformułowanie ich w zdania precyzujące cele.

Aby skutecznie budować jakość pracy wychowawczej szkoły, przede wszystkim należy zbadać stan oraz potrzeby wszystkich podmiotów budujących organizację edukacyjną, a w konsekwencji przygotować koncepcję pracy czyli zaprojektować zmianę.

Na podstawie wyników przeprowadzonych ankiet dyrektor szkoły przygotowuje wstępny projekt programu wychowawczego (stanowi załącznik Nr 2).

Wstępną prezentację tego materiału dyrektor szkoły przeprowadza na posiedzeniu Rady Pedagogicznej, która przekształca się w zespół wychowawczy. Odbywa się dyskusja nad projektem.

Dyskusja nad wstępnym projektem programu wychowawczego odbyła się również na posiedzeniu szkolnej Rady Rodziców. Przed szkołą, która planuje skutecznie realizować zadania wychowawcze, staje konieczność zorganizowania współpracy z rodzicami. Bez ich udziału trudno sobie wyobrazić powodzenie pracy wychowawczej.

Za podstawę budowania aktywności wychowawczej szkoły uznać należy partnerstwo.

W wyniku tych posiedzeń i dyskusji powołany został zespół sterujący. W jego skład weszli: dyrektor szkoły, jego zastępcy, pedagog szkolny, przedstawiciele Rady Pedagogicznej i Rodziców (razem 8 osób). Zadaniem zespołu będzie:

- przygotowanie programu wychowawczego szkoły;
- skonsultowanie programu ze społecznością szkolną;
- nadzór nad przemianą dokumentu „program wychowawczy” w autentyczną pracę wychowawczą.

Na pierwszej sesji zespół sterujący przyjął jego najważniejsze zadania:

- ustalenie misji szkoły i naczelnego celu wychowania;
- określenie wewnętrznej struktury programu wychowawczego.

Każda sprawnie funkcjonująca struktura ma wyraźnie zdefiniowane kierunki działania. Określa je misja i wizja szkoły. Dobrze opisany, wspólnie wypracowany i zaakceptowany

przez ogół cel wychowawczy szkoły w znakomitym stopniu rozwiązuje pozostałe dziedziny jej funkcjonowania.

Ustalono, że Szkoła Podstawowa Nr 9 w Ełku będzie „szkołą sukcesu przyjazną uczniowi i rodzinie stawiającą na:

- wszechstronny rozwój osobowości;
- stworzenie przyjaznej i bezpiecznej atmosfery w szkole;
- współpracę z rodzicami i środowiskiem lokalnym;
- poszukiwanie prawdy, dobra i piękna w świecie;
- doskonalenie się poprzez naukę, pracę i zabawę;
- rozpoznawanie wartości moralnych, dokonywanie właściwych wyborów życiowych”.

Jako naczelny cel wychowania przyjęto: „wychowanie dziecka opieramy na nauce Jana Pawła II w szacunku dla dobra wspólnego jako podstawy życia społecznego oraz przygotowania do życia w rodzinie, w społeczności lokalnej, w państwie w duchu poszanowania dziedzictwa kulturowego i kształtowania postaw patriotycznych”.

Zespół określił również zadania wychowawcze szkoły:

- preferowanie wartości i ukazywanie pozytywnych wzorców;
- uwzględnianie oczekiwań uczniów i rodziców;
- poszukiwanie ciekawych form pracy z uczniem zdolnym i sprawiającym trudności, przeciwdziałania niepowodzeniom szkolnym;
- rozwijanie samodzielności, przedsiębiorczości, poczucia odpowiedzialności, aktywności;
- sprzyjanie rozwojowi osobowości, przeciwdziałanie agresji;
- integrowanie oddziaływań wychowawczych szkoły i rodziny;
- kształtowanie stylu życia opartego na współistnieniu człowieka ze środowiskiem naturalnym i przyrodą;
- kształtowanie obywatelskich i patriotycznych postaw uczniów;
- dobre samopoczucie w szkole uczniów, nauczycieli, rodziców, pracowników administracji i obsługi;
- przygotowanie uczniów do samowychowania i samokształcenia;
- rozwijanie aktywności i samorządności uczniów;
- kreowanie postaw dialogu, umiejętności słuchania innych i rozmienia ich poglądów.

Na drugiej sesji zespół sterujący zajął się wewnętrzną strukturą programu wychowawczego szkoły. Jako podstawę do dalszej pracy przyjęto wzorcowy program „szkoła triumfu intelektu, ducha, woli i ciała” (załącznik nr 3).

Ustalono, że program będzie zawierał w części I:

- misję i naczelny cel wychowawczy szkoły;
- zadania wychowawcze szkoły;
- model „absolwenta” kształcenia zintegrowanego i absolwenta szkoły.

Dalsza praca nad programem wychowawczym będzie polegała na wypełnianiu przestrzeni pomiędzy misją szkoły a sylwetką absolwenta. Dlatego II część programu to:

- metody i formy pracy;
- plany działań wychowawczych dla poszczególnych poziomów kształcenia (klasy pierwsze, drugie, trzecie, czwarte, piąte, szóste).

Na trzeciej sesji zespół sterujący w wyniku dyskusji ustalił następujące metody i formy pracy wychowawczej:

Stworzenie warunków do aktywności własnej uczniów:

- Popularyzacja praw dziecka;
- Pomoc koleżeńska w nauce;

- Organizacja i rodzaje form spędzania wolnego czasu (przeciwdziałanie nudzie): spotkania hobbistów, gry i zabawy sportowe (UKS), spotkania z muzyką, literaturą i filmem, twórczość plastyczna, techniczna i artystyczna dzieci, gry dramatyczne, wycieczki tematyczne i turystyczne – krajoznawcze;
- Działalność informacyjna poprzez redagowanie gazetki szkolnej i gazetek ściennych;
- Przygotowanie uczniów do samokształcenia i samowychowania;
- Odpowiedni dobór zajęć pozalekcyjnych;
- Rozbudzenie wśród uczniów zainteresowania własnym rozwojem i zdrowiem;
- Wzrost aktywności uczniów w życiu szkoły, stosunek do zajęć, poczucie bycia zadowolonym, wpływ na życie szkoły – samorząd uczniowski;
- Zorganizowanie i zapewnienie miejsca i sprzętu do aktywnego spędzania czasu na przerwach.

Stworzenie warunków do optymalnego rozwoju nauczycieli:

- treningi i warsztaty prowadzone przez przeszkolonych wykładowców (treningi psychologiczne i komunikacji interpersonalnej, warsztaty umiejętności wychowawczych, poznawczo – doskonalące i podstaw pracy profilaktycznej, praca dyskusyjna na forum grupy, praca w zespołach zadaniowych i indywidualna);
- praca nauczycieli w zespołach innowacyjnych, tworzenie programów innowacyjnych,
- praca nauczycieli w zespołach samokształceniowych w zakresie zmiany stylu nauczania z ukierunkowaniem na indywidualizację kształcenia i wypracowanie oceniania uwzględniającego wysiłek ucznia;
- stosowanie nabytej wiedzy i umiejętności w organizowaniu i prowadzeniu zajęć z uczniami i spotkań z rodzicami.

Współpraca z rodzicami („wszystko z rodzicami):

- Stworzenie możliwości realnego wpływu rodziców na funkcjonowanie szkoły (uświadomienie celów i zadań szkoły oraz wypracowanie wspólnych metod ich realizacji);
- Realizacja oczekiwań rodziców poprzez stworzenie możliwości udziału w spotkaniach warsztatowych z zakresu psychologii i edukacji dziecka;
- Organizowanie z udziałem rodziców lekcji otwartych, wycieczek, imprez szkolnych, biwaków i wyjść klasowych;
- Zapraszanie rodziców na posumowanie osiągnięć ich dzieci – wręczanie listów gratulacyjnych;
- Zyskanie w rodzicach uczniów partnera w działaniach ukierunkowanych na dobro dziecka;
- Stosunek rodziców do szkoły – poczucie bycia ważnym, potrzebnym, docenionym i zadowolonym;
- Zaproszenie (informowanie) rodziców (rodzin uczniów) do udziału w życiu szkoły (listy, zaproszenia wykonane wspólnie z dziećmi, spotkania towarzyskie, kontakty indywidualne, spotkania klasowo – rodzinne, widowiska, przedstawienia, spotkania z ciekawymi ludźmi);
- Zajęcia edukacyjne (warsztaty) dla rodziców;
- Odpowiednia organizacja wywiadówek i dyżurów pedagogicznych.

Współpraca szkoły i kościoła:

- Włączenie wszystkich nauczycieli w prowadzenie rekolekcji w oparciu o dobrze przygotowane konspekty i scenariusze;
- Wspólna organizacja wypoczynku dzieci;
- Dzień Patrona Szkoły;
- Udział przedstawicieli kościoła w uroczystościach szkolnych;

- Wspólne obchody świąt;
- Prowadzenie zajęć związanych z życiem religijnym (np. papieskie dzieło misyjne dzieci).

Integracja szkoły ze środowiskiem lokalnym:

- Promocja szkoły w środowisku;
- Organizowanie imprez szkolnych z udziałem okolicznych mieszkańców i przyjaciół szkoły;
- Udostępnianie pomieszczeń szkolnych i sali gimnastycznej różnym organizacjom działającym na terenie osiedla;
- Spotkania z radnymi reprezentującymi środowisko w Radzie Miasta i Powiatu, z Radą Osiedla.

Tworzenie tradycji i ceremoniału szkoły:

- Tworzenie prawa wewnątrz-szkolnego,
- Uroczystości związane z Patronem,
- Udział szkoły w uroczystościach patriotycznych i obchodów świąt państwowych,
- Współpraca z innymi szkołami noszącymi imię Jana Pawła II.

Zapobieganie zjawiskom patologicznym:

- Realizacja programów profilaktyki uzależnień,
- Organizowanie zespołów terapeutycznych dla dzieci zaburzonych psychoruchowo i emocjonalnie,
- Bezpieczeństwo dzieci i opieka nad najmłodszymi uczniami,
- Zmniejszenie poziomu agresji w szkole, szkolenie nauczycieli do pracy z uczniem agresywnym i nadpobudliwym,
- Zajęcia edukacyjne w klasach (działania profilaktyczne): uczenie radzenia sobie w trudnych sytuacjach i z negatywnymi emocjami, rozwiązywanie konfliktów.

Mierzenie jakości oddziaływań wychowawczych:

- Zastosowanie indywidualnych i zespołowych technik (arkusze diagnostyczne, ankiety, kwestionariusze),
- Diagnozowanie potrzeb uczniów, rodziców i środowiska, wnioski i opinie,
- Ocena realizacji: uczeń – nauczyciel – rodzice,
- Formułowanie planów.

Czwarta sesja poświęcona została wypracowaniu modelu „absolwenta” kształcenia zintegrowanego i absolwenta Szkoły Podstawowej Nr 9 w Ełku.

Uczeń, który ukończy klasy I – III (kształcenie zintegrowane):

1. Przejawia ciekawość poznawczą i podejmuje próby samodzielnego zdobywania wiedzy,
2. Rozwija swoje zainteresowania i uzdolnienia,
3. Rozumie znaczenie rodziny, posiada poczucie przynależności do niej oraz poczucie tożsamości rodziny,
4. Współtworzy i respektuje normy grupowe,
5. Szanuje dorosłych, młodszych rówieśników; okazuje im to w słowach i działaniu,
6. Stosuje zwroty grzecznościowe,
7. Ma poczucie współzależności i współodpowiedzialności za działanie grupy,
8. Dbą o wygląd zewnętrzny, czystość i higienę osobistą,
9. Dbą o zdrowie i bezpieczeństwo swoje oraz innych,
10. Jest wrażliwy na otaczającą przyrodę i piękno natury,
11. Dostrzega potrzebę ochrony środowiska,
12. Rozróżnia dobro i zło w sytuacjach codziennych i właściwie reaguje na nie,
13. Dostrzega różnice między ludźmi i akceptuje je,

14. Jest świadomy swoich praw i swojej godności,
15. Wie do kogo może zwrócić się o pomoc,
16. Potrafi dokonywać samooceny i samokontroli.

Kolejnym krokiem zespołu było zastanowienie się nad efektem finalnym realizacji celów wpisanych w misję szkoły.

Uznano, że misja zakończy się sukcesem, jeżeli absolwenci Szkoły Podstawowej Nr 9 w Ełku będą:

- posiadali odpowiednią wiedzę, bogate, ważne i cenne umiejętności, które umożliwią mu podjęcie nauki na wyższym etapie edukacyjnym, w szkole przez siebie wybranej,
- dostrzegali potrzeby i prawa rodziny, mieli poczucie więzi rodzinnych i międzypokoleniowych,
- akceptowali siebie, mając świadomość swoich mocnych i słabych stron,
- pracowali nad własnym rozwojem, budując swój system wartości,
- potrafili i umieli podejmować wybory sprzyjające zachowaniu szeroko pojętego zdrowia własnego i innych,
- byli aktywni i twórczy,
- potrafili zaprezentować i obronić własne zdanie,
- umiejętnie kontaktowali się z innymi ludźmi,
- byli wrażliwi na potrzeby i krzywdę innych,
- mieli szacunek do pracy,
- byli wrażliwi na otaczającą przyrodę i piękno natury oraz posiadali nawyki ochrony i pielęgnacji środowiska roślin i zwierząt,
- właściwie rozumieli demokrację i tolerancję, rozumieli współzależność między wolnością a odpowiedzialnością, był odpowiedzialny za swoje czyny i słowa,
- znali, szanowali i respektowali historię, kulturę i tradycję narodową z jej normami postępowania.

Następne sesje zespołu sterującego poświęcone zostaną przygotowaniu planu działań wychowawczych dla poszczególnych poziomów klasowych. Dla każdego poziomu zostanie określony cel wychowania, spodziewane efekty wychowawcze, cele operacyjne, zadania, osoby odpowiedzialne oraz sposoby ewaluacji.

Ta pierwotna wersja programu zostanie poddana debacie w gronie nauczycieli, rodziców i uczniów.

W procesie tym program wychowawczy zostanie poddany weryfikacji i rozwinięciu. Działania te są długie, czasochłonne i wymagają przejścia przez wiele trudności organizacyjnych i merytorycznych, ale nie ma lepszego rozwiązania.

Na podstawie tak przyjętego programu wychowawczego szkoły wychowawcy poszczególnych klas, w porozumieniu z uczniami i rodzicami opracują klasowe plany wychowawcze na dany rok szkolny.

Bardzo ważną rzeczą jest badanie efektów własnej działalności. Sposób ewaluacji zostanie określony w programie wychowawczym szkoły i będzie jego istotną częścią. Zajmować się tym będzie zespół sterujący.

Program wychowawczy szkoły powinien być korygowany na bieżąco w trakcie jego wdrażania w zależności od potrzeb.

Rola dyrektora w całym procesie konstruowania i weryfikowania programu polega na byciu przyjaznym dla inicjatyw, gospodarzem szkoły, jak i osobą, która dba o wsparcie osób podejmujących aktywność w tej pracy.

W efekcie skonstruowania programu według powyższego planu wszystkie grupy społeczności szkolnej będą miały w nim swój udział i możliwe będzie to, że zidentyfikują się z nimi, będą angażować się w jego realizację, jak i weryfikację.

III. Podsumowanie

Warunkiem powodzenia programu wychowawczego szkoły jest zaangażowanie osób, których on dotyczy. Dobry program wychowawczy może mieć wpływ na rozwój młodego człowieka i nierzadko może decydować o jego postawie, aktywności oraz zachowaniu już w życiu dorosłym.

Wiedzieć, potrafić i reprezentować określone postawy – oto zestaw, w który powinien być wyposażony absolwent każdej szkoły. Zestaw ten powinien być wpisany w ofertę edukacyjną każdej szkoły, prezentowaną i możliwą do aktywnej analizy przez potencjalnego ucznia.

Ostatecznym rezultatem przyjęcia programu szkoły będzie opracowanie materiałów reklamowych, które pozwolą poznać szkołę potencjalnym klientom – uczniom i ich rodzicom.

IV. Załączniki

1. Zestaw ankiet służących określeniu celu programu i kontroli jego realizacji,
2. Projekt wstępny programu wychowawczego,
3. „Szkoła triumfu” (przykładowy program wychowawczy),
4. Opracowana część programu wychowawczego Szkoły Podstawowej Nr 9 w Ełku.